

Ісмаіль Кадарэ

ХРОНІКА Ў КАМЕНІ

Раман

З албанскай

Мінск
Выдавец А. М. Янушкевіч
2017

УДК 821.18-31
ББК 84(4Алб)-44
К13

Пераклад з албанскай Максіма Мудрова
паводле выдання: Kadare I. Kronikë në gur: Roman.
Tiranë: Onufri, 2000.

Мастак Кацярына Дубовік

Кадарэ, І.

К13 Хроніка ў камені : раман / Ісмаіль Кадарэ ; пер.
з алб. Максіма Мудрова. — Мінск : А. М. Янушке-
віч, 2017. — 216 с.

ISBN 978-985-7165-45-2.

Творчасць албанскага пісьменніка Ісмаіля Кадарэ, лаўрэата адной з самых прэстыжных літаратурных узнагарод — Міжнароднай Букераўскай прэміі 2005 года, шырока вядомая ва ўсім свеце. У рамане «Хроніка ў камені», які непасрэдна спрычыніўся да сусветнай славы аўтара, вачыма хлопца-падлетка паказаны яго родны горад Дзіракастра за часамі італьянскай і нямецкай акупацыі ў Другую сусветную вайну. Гэта не толькі самы асабісты, але і самы лірычны твор жывога класіка албанскай літаратуры.

Упершыню на беларускай мове.

УДК 821.18-31
ББК 84(4Алб)-44

ISBN 978-985-7165-45-2

© CHRONIQUE DU PIERRE. 1988, Librairie Arthème Fayard. All rights reserved

© Мудроў М. В., пераклад на беларускую мову, 2017

© Выданне на беларускай мове, афармленне. Выдавец А. М. Янушкевіч, 2017

ПРА АЎТАРА

Імя албанскага пісьменніка і паэта Ісмаіля Кадарэ, правадзейнага сябра Французскай акадэміі, кавалера ордэна Ганаровага легіёна і лаўрэата шматлікіх прэстыжных літаратурных прэмій, бадай, адно з самых вядомых у сучасным еўрапейскім прыгожым пісьменстве.

Нарадзіўся пісьменнік у 1936 годзе, а ягонай калыскай стала старажытная Дзіракастра — горад, дзе з’явіўся на свет і камуністычны дыктатар Энвер Ходжа.

Яшчэ ў юнацтве будучы лаўрэат Міжнароднай Букераўскай прэміі выявіў літаратурны талент і быў накіраваны ў Маскву, у Літаратурны інстытут. Ужо ў той час малады аўтар з мала каму вядомай краіны быў заўважаны, і ў Савецкім Саюзе выйшаў яго паэтычны зборнік у перакладзе Давыда Самойлава. А першым праявітым творам, які займеў сусветную вядомасць, стаў раман «Генерал мёртвага войска» (выйшаў у 1963 годзе).

Выдавацца на Захадзе за часамі камуністычнай дыктатуры пісьменнікам Краіны горных арлоў не выпадала, ды і не было ў Еўропе кваліфікаваных перакладчыкаў з албанскай мовы. Але творам Ісмаіля Кадарэ пашанцавала: іх пачаў перакладаць на французскую мову, сядзячы ў вязніцы, вядомы ў Албаніі інтэлектуал Юсуф Урыёні. Пераклад «Генерала мёртвага войска» быў тайна перапраўлены ў Францыю, дзе яго адразу ж пусцілі ў набор. Неўзабаве згаданы раман пераклалі на асноўныя еўрапейскія мовы, а італьянцы знялі паводле яго мастацкую стужку з Марчэла Мастраяні ў галоўнай ролі. Перапраўляць рукапісы за мяжу было справай рызыкаўнай, і пісьменнік мог лёгка патрапіць туды, дзе знаходзіўся пе-

ракладчык, аднак розгалас, які атрымаў раман, уратаваў Ісмаіля Кадарэ ад вязніцы. Нават дыктатары зацікаўлены ў адпаведным рэнамэ сваёй краіны, а таму Энвер Ходжа дазволіў пісьменніку друкавацца на Захадзе.

Потым, літаральна адзін за адным, з-пад пяра пісьменніка — камп'ютараў тады яшчэ не было — выйшлі раманы «Вяселле», «Замак», «Вялікая зіма», «Змарнаваны красавік», «Палац сноў», «Канцэрт у канцы зімы», якія займелі не меншы поспех у еўрапейскіх чытачоў.

Напісаны ў 1971 годзе раман «Хроніка ў камені», які прадстаўлены ў кнізе, самы аўтабіяграфічны ва ўсёй творчасці Ісмаіля Кадарэ. У ім вачыма хлопца-падлетка паказаны родны горад пісьменніка Дзіракастра за часамі італьянскай і нямецкай акупацыі. Крытыкі ў адзін голас адзначаюць, што гэта не толькі самы асабісты, але і самы лірычны твор жывога класіка албанскай літаратуры.

Раманы Ісмаіля Кадарэ перакладзены практычна на ўсе асноўныя мовы свету. І вось, нарэшце, знакаміты творца загаварыў з чытачом па-беларуску.

ХРОНІКА Ў КАМЕНІ

Раман

Гэта быў дзіўны горад. Стваралася ўражанне, што аднойчы зімовай ноччу яго закінулі ў даліну, і цяпер ён з вялікім высілкам караскаеца ўверх па схіле гары, як нейкая дагістарычная істота. Усё ў гэтым горадзе было старым і каменным: вуліцы, фантаны, дахі векавых дамоў (апошнія былі накрыты шэрай, як гіганцкая луска, сланцавай пліткай). І цяжка было даць веры, што пад гэтым магутным панцырам існуе і нараджаецца далікатная плоць жыцця.

Падарожнік, які бачыць яго ўпершыню, спакусіцца знайсці гораду якое параўнанне, ды тут жа патрапіць у пастку. Бо насамрэч ён ні да чаго не падобны. Немагчыма параўнаць дождж, град, вясёлку, рознакаляровыя замежныя сцягі, што калісьці луналі над яго вежамі. Усе яны, як і горад, адвечна мімалётныя, няісныя і спрадвечна зменлівыя.

Горад нахілены пад вострым кутом так, як, відаць, аніякае іншае места ў свеце. Гэтак ён кідае выклік законам урбаністыкі. Тут верхняя частка аднаго дома чапляецца за падмурак іншага. І гэта, вядома, адзінае места ў свеце, дзе чалавек, паслізнуўшыся на дарозе, мог зваліцца не ў яму, а на дах суседняга высокага дома. Гэтая асаблівасць добра вядомая тутэйшым п'яніцам.

Так, сапраўды, гэта быў вельмі дзіўны горад. У некаторых месцах можна было пайсці па вуліцы, выцягнуць руку і навесіць на спічак мінарэта сваю кепурку. Многія рэчы ў ім здаваліся дзіўнымі, а іншыя наогул належалі снам.

Ахопліваючы жыццё насельнікаў сваёй каменнай абалонкай, горад набіў жыхарам шмат гузакоў і нарабіў мноства драпін і ран. Ды дзіва што — горад жа каменны, а дотык каменю грубы і халодны.

І было зусім не проста правесці дзяцінства ў гэтым горадзе.

РАЗДЗЕЛ I

За акном пануе халодная ноч з дажджом, туманам і ветрам. З галавой забіўшыся пад коўдру, я слухаю прыглушаны, манатонны шум дажджавых кропляў, што падаюць на дах нашага дома.

Я ўяўляю, як незлічоныя кроплі збягаюць па нахіленым даху, маракуючы, што патрапяць на зямлю і ператворацца ў туман, каб зноў уваскрэснуць у высокім белым небе. Аднак наўрад ці яны ведаюць пра хітрую пастку — вадасцёкавы жолаб, які чакае іх на гызмсе. І вось, калі кроплі ўжо збіраюцца зляцець з даху на зямлю, яны раптам трапляюць у той самы бляшаны латак. Тысячы спадарожнікаў пры гэтым пужліва пытаюцца: «Куды мы ляцім, куды нас гоніць?» І перш чым кроплі здолеюць акрыяць ад вар'яцкай гонкі, яны апынуцца ў глыбокай і цёмнай вязніцы — у цыстэрне* нашага дома.

Так канчаецца свабоднае і радаснае жыццё дажджавых кропляў. У цемры бязгучнай цыстэрны яны яшчэ згадаюць з тужлівым смуткам бязмежны абшар неба і зразумеюць, што ніколі больш не ўбачаць разарваны маланкамі далягляд і горад, за якім назіралі з вышыні. І калі я, гуляючы з люстэркам, адпраўлю мімалётную памяць аб бясконцым небе на паверхню нашага «вадасховішча», яны ўбачаць маленькі, не большы за далонь, кавалачак неба.

Кроплі дажджу правядуць сумныя дні і месяцы на дне, пакуль не прыйдзе маці з вёдрамі ў руках і не выпцягне іх,

* У горных раёнах Албаніі былі праблемы з вадой, таму там збіралі дажджавую ваду ў адмысловыя цыстэрны, якія выдзёўбвалі ў скалістым грунце. (*Тут і далей – заўвагі перакладчыка*).

збянтэжанных і ашаломленых, з цемры, каб прапаласкаць вопратку ды памыць лесвіцу і падлогу ў доме.

Але зараз кроплі нічога не ведаюць пра свой лёс. Яны радасна і шумна збягаюць па сланцавых плітках, і я, лежачы з галавой пад коўдрай, гатовы заплакаць ад жалю да іх.

Калі дождж ідзе тры ці чатыры дні запар, бацька адсоўвае вадазліўны латак убок, каб вада не лінула з перапоўненай цыстэрны. Цыстэрна вялізная. Расцягнулася амаль на ўсю даўжыню дома, і калі яна перапоўніцца, вада можа затапіць падвал ды размыць падмурак. Горад стаіць на схіле гары, а таму ў гэтым горадзе магчыма любая непрыемнасць.

Дык вось, калі я так ляжаў і разважаў над тым, хто больш пакутуе ў няволі, людзі ці вада, пачуліся спачатку крокі, а потым голас маёй бабулі з суседняга пакоя.

— Уставайце, уставайце. Мы забыліся адсунуць латак.

Бацька і маці спужана скочылі з ложка. Тата ў сваіх доўгіх белых сподніках пабег па цёмным калідоры, адчыніў акенца, штурхнуў латак доўгай палкай. Двор азваўся плёскатам вады.

Маці запаліла паліты газаю квач і разам з бацькам і бабуляй спусцілася па сходах*. Я падбег да акна, зірнуў на двор. Знадворку лютаваў вецер: біў дажджом у шыбу, скуголіў у шчылінах старога дома.

Мне было цікава даведацца, што адбываецца ўнізе, таму таксама пабег па лесвіцы. Дарэшты ўсхваляваныя бацькі і бабуля нават не зірнулі ў мой бок. Яны падымалі драўляную накрыўку цыстэрны, каб убачыць, ці высока паднялася вада. Потым маці паднесла сваю паходню, а бацька перагнуўся цераз край і зазірнуў у чорную пройму.

Я здрыгануўся ўсім целам, схашуўся за бабульчыну сукенку. Бабуля паклала мне на галаву сваю руку. Усе дзверы ў доме рыпелі ад ветру.

* За старым часам дамы албанскіх месцічаў былі ў асноўным двухпавярховымі. Пры гэтым гаспадары жылі на другім паверсе, а ўнізе месціліся майстэрні, крамы, спіжарні і г.д.

— Гэта патоп! — выдыхнула бабуля.

Бацька, сагнуўшыся, усё яшчэ спрабаваў разгледзець штосьці ў цыстэрне.

— Дай якую газету! — крыкнуў ён маці.

Маці прынесла газетціну. Бацька яе скамячыў, запаліў і кінуў у цыстэрну. Маці злёгка ўсхліпнула.

— Вады амаль па край, — выгукнуў бацька.

Бабуля пачала мармытаць малітвы.

— Хутчэй запалі лямпу! — крыкнуў бацька.

Маці, белая як воск, дрыготкімі рукамі запаліла газніцу. Бацька накінуў на галаву чорны плашч, узяў газніцу, пайшоў да варот. Маці ж надзела нейкую старую апрананку і падалася следам.

Непадалёку, сярод шуму дажджу, грукнулі вароты. Потым грукат паўтарыўся.

— Не бойся, — сказала бабуля, — зараз прыйдуць суседзі і дапамогуць утаймаваць ваду. Бабульчын голас стаў рытмічным, нібыта яна апавядала казку: «У гэтым свеце кожная хвароба мае сваё лячэнне. Толькі ад смерці няма лекаў, мой хлопчык».

Я падышоў да атвору цыстэрны і зазірнуў у яго. Цёмрыва. Цёмрыва і пачуццё жаху.

— Ауу, — ціха выгукнуў я. Але цыстэрна не азвалася. Упершыню яна адмовілася са мной размаўляць. Раней мне падабалася нахіляцца над цёмнай адтулінай і падоўгу гутарыць з ёй: яна заўсёды спяшалася адказаць мне сваім глыбокім, глухім голасам.

— Ауу, — гукнуў я ізноў, але адказам была ўсё тая ж цішыня. Гэта азначала, што суразмоўніца не на жарты ўзлавалася.

Я ўявіў, як незлічоныя кроплі дажджу раз’юшана зліваюцца з тымі, што знаходзяцца ў цыстэрне. Цяпер старыя кроплі, якія пакутуюць там надта доўга, зліўшыся з новымі, народжанымі страшэннай навальніцай, задумваюць штосьці кепскае. Шкада, што бацька забыўся адсунуць латок. Мне здаецца, навальнічная вада наогул не павінна

трапляць у нашу паслухмяную цыстэрну, бо можа лінуць з усяе моцы праз верх.

Каля варот пачуўся шум, і на двор адзін за адным увайшлі прамоклыя да ніткі Джэджа, Манэ Воца і Наза ў суправаджэнні сынавай нявесткі. Следам за імі, скалануючыся ад холаду, ішлі бацька і маці. Неўзабаве вароты ізноў рышнулі, і ў пройме залуналі Явэр з Максутам, Назіным сынам, які цягнуў вялікае ядро.

Ад такой колькасці людзей сэрца маё ўраз пацяплела. Зашамрэлі-зазвінелі вяроўкі, ланцугі і вёдры. Зыкі гэтыя разагналі душэўную трывогу.

Стоячы на ганку, я сачыў за шумным людскім завіханнем: за даўгалыгім, хударлявым і сівым Манэ Воца, за Назіным сынам і яе прыгажуняй-нявесткай, у якой былі дарэшты заспанія вочы, і за Джэджай, якая ўвесь час цяжка дыхала. Манэ Воца, Джэджа і Наза раз за разам чэрпалі вёдрамі ваду, а бацька і астатнія вылівалі яе на двары. Дождж па-ранейшаму ліў, і Джэджа час ад часу мармытала сабе пад нос:

— Божухна, сапраўдны патоп!

Пасля кожнага спарожненага ядра я ціха шаптаў вадзе: «Ідзі прэч, халера на цябе, калі не хочаш застацца ў нашай цыстэрне». Вёдры бралі ў палон кроплі дажджу, а я думаў: «Трэба перш-наперш адсеяць іх брыдкіх верхаводаў, такім чынам мы паменшым небяспеку».

Джэджа адышла ўбок і запаліла цыгарку.

— Чула? — звярнулася яна да бабулі. — У дачкі Чэча Кайлі вырасла барада.

— Кажуць, што гэта хлусня, — азвалася бабуля.

— Сама бачыла, — выдала Джэджа. — Чорная барада, як у мужыка. Вось чаму бацька не выпускае яе з дома.

Давялося наструніць слых. Нядаўна я сустрэў тую дзяўчыну на вуліцы, але не звярнуў на яе ўвагі.

— О-о, Сэльфіджэ! — уздыхнула Джэджа. — Адна нягода за адной. Дрэнныя знакі пасылае нам Гасподзь. Сёння наогул чорны дзень і патоп.

Акінуўшы позіркам Назіну прыгажуню-нявестку, якая толькі тры тыдні таму пабралася шлюбам, Джэджа прашапталала нешта на вуха маёй бабулі. Бабуля закапыліла вусну. Я ізноў наструніў слых, але Джэджа адкінула недапалак і пайшла да цыстэрны.

— Колькі ўжо часу? — запытаўся Манэ Воца.

— Ды дзесьці за поўнач, — адказаў бацька.

— Я зраблю кавы, — паведаміла бабуля і махнула мне рукой.

Мы рушылі наверх: прыступкі і дзверы па старой завядзёнцы зарышелі.

— Вунь яшчэ людзі падышлі, — сказала бабуля.

Я павярнуў галаву, каб паглядзець, хто прыйшоў, але нічога не ўбачыў. Панаваў прыцемак, і страшныя цені са зменлівымі формамі слізгалі ўздоўж сцен.

Мы падняліся на другі паверх, і бабуля запаліла агонь у спальні. Я вярнуўся ў свой ложка.

Знадворку па-ранейшаму лютавала навальніца, і на даху, не раўнуючы як нейкія жывыя істоты, стагналі коміны. Мне падалося, што падмурак нашага дома, замест таго каб стаяць на цвёрдай глебе, плёхаецца ў здрадніцкай чорнай вадзе цыстэрны.

— Ох, і дрэнныя часіны, трывожныя часіны, даражэнькі, надышлі... часіны здрады...

Пад бабульчына мармытанне і прыемны трэск запаленых цёсак мяне ахашіў сон, які знітаваўся з абрыўкаў пачутых ад дарослых размоў, сэнс якіх быў няўлоўным, як вада.

Калі я прагнуўся, дом быў знямела-ціхім. Бацька і маці спалі. Я ціхенька ўстаў і зірнуў на гадзіннік. Была дзевятая раніцы. Потым зайшоў у пакой да бабулі: бабуля таксама спала. Упершыню ўсе спалі такой парой.

Навальніца аціхла. У гасцёўні я падбег да акна і выглянуў на двор. Высокае халоднае неба было пакрытае нерухомымі шэрымі хмарамі. Відаць, вада, якую вылілі з цыстэрны мінулай ноччу, цяпер выпараецца, падымаецца да высокіх аблокаў і пахмурна паглядае на мокрыя дахі і змрочную зямлю.

Калі я глянуў уніз, то заўважыў, што рака выйшла з берагоў.

Яно і не дзіва! Такімі начамі заўсёды адбываецца адно і тое ж: рака намагаецца зрынуць мост, трасучы яго, нібы конь, які прагне скінуць абрыдла-мулкую паклажу. Дзікае начное змаганне захапіла і крывава-гліняныя берагі. Будучы не ў стане зрынуць мост, рака перакінулася на дарогу, цалкам яе праглынуўшы. Цяпер, з бязмерна апухлай глоткай, рака ператраўляла дарогу. Але дарога была сапраўднай крэпасцю: жорсткай, звыклай да нечаканых нападаў. Яна цярпліва стаілася пад вірамі чырванаватай вады ды чакала яе сыходу.

«Дурная рака», — падумаў я. Кожную зіму яна спрабуе куснуць горад за нагу. Але гэтыя высілкі не такія і страшныя, якімі могуць падацца. Патокі, якія абрынаюцца з гор, бываюць куды больш страшнымі. Яны таксама, як і рака, спрабуюць куснуць горад за лытку. Але ў той час калі рака, пачаўшы атаку, напірае на тоўстыя ногі горада, горныя патокі нясуцца па ярах, каб па-здрадніцку скокнуць яму на спіну. Звычайна яры стаяць без вады і падобныя да мёртвых, высахлых, раскіданых па горных схілах вужак. Навальнічнымі начамі яны ажываюць, надзімаюцца, шыпяць і бурапеняць. І ляцяць, збялелыя ад гневу, са сваімі сабачымі мянушкамі — ручаіны Брахун, Задзірака і Кусака — разам з камянямі з верхніх частак горада ў ніжнія.

Я агледзеў наваколле, якое так змянілася за ноч, і падумаў, што калі рака адчувае нянавісць да моста, то і аўтамабільная дарога адчувае такую ж нянавісць да ракі, горныя патокі — да муроў, вецер — да гор, а ўсе разам яны мусяць ненавідзецц вільготны і шэры горад, які з пагардай пазірае на іх разбуральную нянавісць. І горад падабаўся мне за тое, што змагаўся на гэтай вайне адзін супраць усіх.

Не адрываючы вачэй ад краявіду, я спрабаваў уцяміць: якая сувязь можа быць паміж прамінулай навальніцай і дачкой Чэча Кайлі, чья няшчасная барада, як дрэннае

прадвесце, усплыла раптам у памяці? Потым мае думкі засяродзіліся на цыстэрне. Я схамянуўся і збег па лесвіцы ўніз. Калідор быў мокрым. На падлозе грувасціліся ведры і вяроўкі. Іх выгляд рабіў цішыню яшчэ больш напятай. Я падышоў да атвору цыстэрны, адсунуў века і нахіліўся.

— Ауу! — прамовіў я ледзь чутна, нібы баючыся абудзіць нейкіх пачвар.

— Ауу! — адказала цыстэрна з неахвотай, голасам чужым і асіплым. Я ведаў, што яе гнеў аціх, хоць і не поўнасьцю, бо голас быў прыглушаны больш, чым звычайна.

Калі зноў падняўся ў гасцёўню і выглянуў у акно, дык з радасцю заўважыў, што далёка, на занадта вялікай, каб яе вызначыць, адлегласці з'явілася вясёлка, нібыта новая мірная дамова паміж гарамі, ракой, мостам, горнымі патакамі, аўтамабільнай дарогай, ветрам і горадам. Не цяжка было зразумець, што замірэннае гэтае будзе нядоўгім.

— *Бяры Францыю і Канаду, а мне дай Люксембург.*

— *Э, не! Люксембург яму падавай!*

— *А ты што хацеў?*

— *Памяняю Абісінію на дзве Польшчы, ты згодны?*

— *Абісінію не аддам. Бяры Францыю і Канаду.*

— *Не.*

— *Тады вярні мне Індыю, якую я ўчора аддаў за Вене-суэлу.*

— *Індыю? Забірай! Навошта мне Індыя? Сказаць праўдзе, увечары пашкадаваў, што так абмяняў.*

— *Можэ і пра Турэччыну шкадуеш?*

— *А Турэччыну я прадаў, яе ўжо не вярнуць.*

— *У такім выпадку не атрымаеш Нямецчыны. У мяне іх чатыры штукі, але табе не дам.*

— *Патрэбна мне твая Нямецчына!*

Мы цэлую гадзіну стаім пасярод вуліцы і спрачаемся, мяняючыся паштовымі маркамі. За спрэчкамі не прыкмецілі, як падышоў Явэр і са смехам прамовіў:

— *Што, перакройваеце свет?*

РАЗДЗЕЛ II

Да нас наведаліся Джэджа і Кака Піна. Яны сядзелі ў гасцёўні, сёрбалі каву і балбаталі з бабуляй. Джэджа была ўсхваляваная. Бабуля хаця вонкава і выглядала спакойнай, насамрэч таксама нервалася. Кака Піна, кволая, апранутая ва ўсё чорнае, раз-пораз ківала сваёй маленькай галавой, бязгучна паўтараючы пасля кожнага Джэджынага слова: «Канец свету!»

Я быў зачараваны іх размовай. Пагатоў, гаворка ішла пра Ісу, старэйшага сына Манэ Воца, які на мінулым тыдні ўчыніў нешта нечуванае: стаў насіць акуляры.

— Калі мне пра тое сказалі, я не дала веры, — паведамліла Джэджа. — Падхапілася, накінула на галаву хустку і пабегла да Манэ Воцы. Глянула, а Манэ зусім заняпалы, і жанчыны ягоня з твару змарнелі. Сядзелі, як здранцвелыя. Хацела спытаць, што здарылася, ды не змагла. Мову заняло. І тут на табе — уваходзіць, акулярамі бліскаючы. «Як маецца, як справы?» — пытаецца. А я маўчу, бо камяк захрас у горле. Як я не расплакалася, нават не ведаю. А ён падышоў да паліцы, пагартаў некалькі кніг. Потым да акна рушыў, спыніўся, зняў акуляры, паклаў іх на падаконнік ды пацёр вочы рукамі. Матка і сёстры на яго ўтаропіліся. Нават вусны задрыжэлі. І тут я — раз! — руку працягнула, акуляры схапіла і на нос насунула. Што я вам скажу, мае вы сяброўкі. Ледзь з глузду не з'ехала. Гэтыя шкельцы праклятыя. Свет уваччу забрыніў, што ў тым пекле. Усё захісталася, пераблыталася, дагары нагамі кульнула і закруцілася, быццам д'ябал дзьмухнуў. Зняла іх хуценька ды выбегла, ашалелая.

Джэджа цяжка ўздыхнула. Бабуля кульнула кубак донцам угору.

— І што на Ісу найшло? — тужліва мовіла бабуля. — Такі ціхмяны, разумны хлапчына. Калі б тое ўчыніў такі ёлуп, як Ламэ Карэца Спіры, тут зразумела, але Іса...

— Канец свету, — выдыхнула Кака Піна.

— Так, Сэльфіджэ, — працягвала Джэджа. — Увесь час скардзімся на кагосьці, а самі вінаваты ва ўсіх бедах. Учора пабудаваці дом з кардону, сённяя маладыя хлопцы акулеры насунулі, а заўтра немаведама што можа нада-рыцца. Але ёсць Усявышні, — Джэджа паказала пальцам на столь, і голас яе стаў пагрозлівым, — ён усё бачыць і ўсё запісвае. Схопіць калі-небудзь за нас ды пацягне.

— Канец свету, — прамармытала Кака Піна.

Калі Джэджа згадала пра дом з кардону, я міжволі крутнуў галавой, згадаўшы квартал Штрафнікоў і незвычайны, пабудаваны з фібравых лістоў дом. Яго згламээдалі некалькі тыдняў таму італьянцы для сваіх, як казалі, манашак. Цяпер ён стаіць там, чужародны, між каменных будынін. Спаруда тая не на жарты ўсхвалявала месцічаў. «Што яшчэ за дом такі — з кардону?» — пыталіся старыя людзі, якія ў свой час пабачылі свет і былі нават у Турэччыне. «Мы такіх дамоў аніколі не бачылі. Няйначай, гэта праца д'ябла».

Цяпер кабеты гаварылі пра сына Манэ Воцы з такой жа насцярогай, як і пра фібравы дом. «Чаму, пракуда, не хочаш бачыць свет такім, якім ён ёсць?! Навошта псуеш нам кроў?!»

Балбатня не спынялася, а я ўважліва слухаў, адчуваючы, што з сынам Манэ Воцы і з тым, што ён зрабіў, звязана нейкая таямніца. Я таксама не раз глядзеў праз адно з такіх праклятых шкельцаў. Знайшоў яго ў старым бабульчыным куфры і, гуляючы, паднёс да вока. Навакольны свет надзіва скалануўся. Відарысы рэчаў сталі знянацку больш яркімі, кантраснымі, чыстымі і жорсткімі. Я доўга глядзеў праз шкельца, закрыўшы рукой адно вока, аглядаючы краявід вакол нашага дома. Гэта

было сапраўднае дзіва. Стваралася ўражанне, што чы-
ясыці нябачная рука выцерла запацелае акно, адкрыўшы
новы і зырккі свет. Але свет гэты мне не надта спадабаў-
ся. Я прызвычаіўся глядзець на ўсё праз воблака туману:
відарысы рэчаў вольна збягаліся і аддаліліся, не маю-
чы дакладных межаў, і мне здавалася, што дахі і гзым-
сы, дарогі і тэлеграфныя слупы не маюць сталага месца
на зямлі і лёгка перасоўваюцца. Да таго ж, праз круглае
шкельца свет выглядаў зусім мініяцюрным, не даючы рэ-
чам больш за тое, што яны ўжо мелі. Гэта было як у гаспа-
дыні, у якой усё — алей, вада, мука — на пільным уліку,
іх ніколі не перасоўваюць з месца на месца, выпадкова
не ліюць і не высыпаюць.

Шкельцам, аднак, было зручна карыстацца ў кіно. Пе-
рад сеансам я яго мыў і клаў у кішэнь. Калі святло згаса-
ла, хуценька выцягваў, заплюшчваў левае вока і ўстаўляў
у правае. Калі ж вяртаўся з кіно дадому, ніхто не мог
зразумець, чаму адно вока ў мяне такое чырвонае. Аднаго
вечара двое цыганят, якія глядзелі фільм поруч са мной,
надта зацікавіліся шкельцам, і я пачуў, як адзін з іх пра-
шаптаў другому: «Можа ён шпег?»

— Канец свету, — чарговым разам паўтарыла Кака
Піна, пасля чаго жанкі пачалі, як заўсёды, наракаць
на дарагоўлю харчоў. Слухаць тое было нецікава, і я стаў
разважаць, чаму людзі бачаць вачыма, а не пальцамі,
шчокамі або іншай часткай цела. Бо, зрэшты, вочы —
толькі маленькая частка чалавека. І як гэты бязмеж-
ны свет трапляе ў нашы вочы? І чаму людзей не разры-
вае ад вялікай колькасці святла, прасторы і фарбаў, якія
без супыну ліюцца і ліюцца ў вочы? Думка гэтая доўгі час
не давала спакою. А яшчэ я здаўна быў апантаны таямні-
цай слепаты, якой страшэнна баяўся. Гэты страх, магчы-
ма, ад таго, што большасць праклёнаў, якія я чуў, былі
звязаны з вачыма. Аднойчы забіла брудам наш умываль-
нік, і сцёкавая адтуліна стала падобная да невідучага
вока. Так і са зрокам, — падумаў я тады, — струмень свят-
ла з усімі ягонымі краявідамі не можа прайсці праз вачні-

цы — гэта і ёсць слепата. Вось і ў вачніцах гарадскога бей-тэджы* Вэхіпа Слепака такое ж вадкае чарноцце.

Зрок... гэта рэч невытлумачальная! Я паварочваю галаву, гляджу праз акно на ніжнюю частку горада, і мае вочы, як дзве магутныя помпы, пачынаюць усмоктваць святло з выявамі комінаў, некалькіх фігавых дрэваў, вуліц і мінакоў. Ці адчуваюць яны, што я іх усмоктваю? Заплюшчваю вочы. Стоп. Усё спыняецца. Расплюшчваю павекі — жыццё працягваецца.

Пасля навальнічнай ночы дахі будынкаў, здаецца, надзвычай блізка прыціснуліся адзін да аднаго. Яны наскрозь прамоклі. Выгляд сланцавай дахоўкі раздражняе: яна лена адбівае дзённае святло. Вуліцы і завулкі пакручаста збягаюць уніз, і на іх кратаяецца жменя народу: едзе на кані селянін, ідзе святар, ды яшчэ нейкая апанутая ў чорнае старая дыбае да некага на пагасціны.

Вуліца Базарная пнецца ўгору, у той час, як праваруч крута збягае ўніз вуліца Штрафная, агінаючы фібравы дом італьянскіх манахак, быццам ён зачумлены, затым сутыкаецца з Базарнай, і ад таго сутыкнення абедзве вуліцы яшчэ больш выгінаюцца. Далей завулак Вар'ятаў, сляпы і бязладны, намагаецца зліцца з фанабэрыстай Гімназічнай вуліцай, ды тая ў апошнюю хвіліну нейкім чынам пазбягае сутыкнення. Пасля чаго завулак кідаецца ўніз і, спрабуючы задзерціся з іншымі вуліцамі квартала, пужае іх нечаканымі паваротамі.

На адным з тых паваротаў я і стаяў, чакаючы Іліра, малодшага сына Манэ Воцы, свайго лепшага сябра. І калі яго ўбачыў, пабег насустрач па вулічных прыступках.

— Пайшлі на разніцу, — сказаў Ілір, — мы там ніколі не былі.

— На разніцу? А што мы там будзем рабіць?

— Як што? Будзем глядзець на кароў ды авечак.

— Ты што, не бачыў мяснікоў? Зайдзі на наш базар. Там і тушы вісяць на гаках — і галовамі ўверх, і галовамі ўніз.

* Народны паэт-імправізатар.

— Базар — гэта адно, — прамовіў Ілір, — а разніца — зусім іншае. Там можна пабачыць, як забіваюць бугаёў. І там няма занудлівых пакупнікоў, якія збіваюць цану. Уцяміў? Гэта месца забойстваў.

Слова «забойства» было адным з тых слоў, якія я чуў найбольш часта, але ягоны сэнс здаваўся мне даволі няўцямным.

— На мінулым тыдні бугай вырваўся з рук разнікоў і збег, раз'юшаны, — працягваў Ілір. — За ім пабеглі, білі ўсім, чым можна, аж пакуль бык не спатыкнуўся, і яму не перабілі хрыбціну. Усё больш людзей туды прыходзяць на ўсё гэта паглядзець.

Шчыра кажучы, гарадскія мясціны, дзе можна пабачыць штосьці цікавае, можна было пералічыць па пальцах. Апроч фільмаў, якія глядзелі падшыванцы ды розныя несур'ёзныя дарослыя, было яшчэ два месцы, куды хадзілі паглядзець бойкі. Яны здараліся ў нядзелю ў цыганскім раёне, а таксама на пляцы за мячэцю, дзе грузчыкі дзялілі свой заробак. Здараліся бойкі і ў іншых раёнах, але яны мелі выпадковы характар. Ад нядаўняй пары, аднак, бойкі ўжо не адпавядалі тым абразам, якія агучвалі іх удзельнікі. Два ці нават тры разы я чуў, як гледачы наракалі: «Эх, у наш час абавязкова б каму-небудзь пераламалі косткі», — і разыходзіліся расчараваныя. І толькі цыганы ды грузчыкі біліся без хітрыкаў, спраўджаючы абяцанні, якія давалі перад мардабоем.

Цяпер вось разніца стала новай забавай, і я пагадзіўся туды пайсці.

Калі спускаліся па брукаванцы, нечакана сустрэлі Явэра і Назінага сына Максута. Яны ішлі надзьмутыя і не размаўлялі адзін з адным. Назін сын быў непрыемным з твару, бо меў лупатыя вочы. Адноўчы я пачуў, як жанчына крыкнула суседу: «Каб у цябе вірлы павылазілі!», — і адразу ж згадаў Максута. Вось і цяпер, калі мы сустрэліся на дарозе, я адчуў, што вірлы ягоныя могуць вылезці з вачніц, пакаціцца па бруку, і я магу выпадкова на іх наступіць ды расціснуць.

— Што з імі? — кіўнуў мне Ілір. — Чаму ў іх такія кіслыя твары?

— Відаць, усё праз Максута... Як яго ўбачу, так млосна робіцца.

— Ісе ён таксама не падабаецца, — азваўся Ілір. — Апошнім часам, як пачуе ягонае імя, так з твару мяняецца, як і ты зараз.

— Сапраўды? Таксама, відаць, думае, што Максутавы вочы могуць вываліцца і ўпасці на зямлю?

— Ты гэта пра што? — запытаўся сябра, але я прамаўчаў.

Па дарозе ідзе захутаны ў саматканую коўдру чалавек. Адною рукою ён трымае ражок коўдры, у другой нясе бохан хлеба. Гэта Лукан Сядзелец.

— Што, Лукан, выйшаў на волю? — пытае яго мінак.

— Выйшаў, выйшаў...

— А калі зноў на нары?

— Неўзабаве. Вязніцы ж і прызначаны для сапраўдных мужчын.

Пачынаючы з турэцкіх часоў і да сённяшняй пары Лукан безліч разоў сядзеў у вязніцы за розныя дробныя правіны. Усе ўжо звыкліся назіраць, як ён сунецца з чарговай адседкі, закруціўшыся ў коўдру колеру кавы і з боханам хлеба ў руцэ.

— Адкінуўся, Лукан? — пытаецца яшчэ нехта.

— Адкінуўся, даражэнькі.

— А чаму не пакінуў коўдру ў вязніцы? Усё адно хутка туды вернешся.

Лукан лаецца ў адказ. І чым далей ён адыходзіць, тым больш гучнай робіцца лаянка.

Мы дайшлі да цэнтра места. Вуліцы поўніліся бязладнымі гукамі: якраз сёння базарны дзень. З усіх бакоў на цэнтральны пляц ішлі сяляне. Конскія капыты грукацелі, слізгалі, выбівалі іскры на бруку. На пад'ёмах сяляне хапалі коней за аброць і вялі іх, пакідаючы пах поту змораных цел, што зліваўся з пахам жывёл, якіх яны цягнулі ўгору.

З абодвух бакоў вуліцы вокны вялікіх будынкаў былі шчыльна зачынены. Там, за аканіцамі, сядзелі на мяккіх кілімах пані і пракліналі смурод, які распаўсюджвалі сяляне. Пані заціскалі рукамі насы, марнелі і гатовыя былі выбухнуць ванітамі. Распаўнелыя, з белымі круглымі тварамі, яны толькі зрэдку выходзілі ў горад. Але галоўнай іх праблемай было тое, што закрылі мяжу з Грэцыяй, і цяпер немагчыма было прывезці вугроў з Яніны, якіх яны лічылі лепшым сродкам ад рэўматызму. Тым часам усіх сялян яны называлі аднолькавым імем Кіча, не забываючы перад тым, як яго назваць, выдыхнуць: «прабачце». Гэтаксама яны рабілі перад тым, як прамовіць слова «прыбіральня». Натуральна, пані былі незадаволеныя навачасным жыццём і, седзячы радком на кілімах, сёрбалі каву і марылі пра вяртанне манархіі.

Перад шчытом кінарэкламы стаялі на варце некалькі італьянскіх жаўнераў і ўважліва паглядалі на мінакоў. Вулічныя шыльды змянялі адна адну. «Шапавал». «Цырульня». Піўніца «Адыс-Абеба». «Прадаж газы». «Рамонт гадзіннікаў». Афіша, якая пачыналася словам «Загад». І яшчэ адна са словам «Абвестка».

Мы рушылі далей. Разніца ўжо была недалёка. І хаця адсюль мы яшчэ не чулі бляяння авечак, не чулі паху крыві ў паветры, не было ніякіх іншых прыкмет разніцы, рабілася зразумелым: яна непадалёку. А тое, што колы ўжо не грукалі навокал і вулічнае перакрыжаванне наперадзе было пустэльным, падказвала, што ісці засталася зусім няшмат. Мы сталі падымацца па цэментных прыступках. Яны былі вільготныя, гладкія, зусім не падобныя да звычайных каменных сходаў. Лесвіца выглядала высокай, і па баках не было традыцыйных разбярскіх упрыгожанняў. Пад'ём быў цяжкім. Калі мы ўзбіліся на верхатуру, нас сустрэла магільная цішыня. Ані чалавечага голасу, ані жывёльнага рыку. Чаму яны там аціхлі?

Нарэшце мы прыйшлі. Тут усё было гатова. Навокал стаялі мужчыны і з бестурботнымі гіморамі на тварах чакалі. Яны былі добра апрануты: у белых кашулях з цупкімі

каўнярамі і ў гальштуках. Галовы некаторых упрыгожвалі капелюшы ад Берсаліна, а на адной галаве быў старамодны цыліндр. Яго ўладальнік зірнуў на гадзіннік.

Мы пачулі плёскаць вады. Нейкі чалавек паліваў невялічкі пляц з чорнага гумовага шланга. Другі зганяў венікам ваду ў бакавыя сцёкавыя раўчукі. Струмень вады са шланга пырснуў пад нашымі нагамі. Мы пужліва адскочылі і зразумелі, што спазніліся. Пляц пад нагамі быў скрываўлены. Відаць, усё адбылося да таго, як мы сюды прыйшлі. Але ж ніхто нікуды не сыходзіў. Відавочна, рыхтавалася новая разня. Вада буйна пенілася ад вялікай колькасці крыві. Яна змывала кроў, гнала прэч, і тая не паспявала замацавацца на цэментнай паверхні.

Мы агледзеліся. Прастакутны двор з усіх бакоў атачала аднапавярховая, таксама цэментная, будыніна. Унутры яе, на бэльках, віселі сотні жалезных гакаў. Пад імі стаялі авечкі, і сяляне — усе спрэс у чорных саматканых бурносах — нахіліўшыся над якой жывёлінай, трымалі за гагавіцу. Яны таксама чакалі.

Гледачы, падобна, нікуды не спяшаліся. Двое з іх трымалі ў руках ружанцы і паволі перабіралі пацеркі. Гэтых людзей я раней ніколі не сустракаў. Той, у цыліндры, зноў зірнуў на гадзіннік. Дзея павінна была вось-вось распачацца.

Раптам мы ўбачылі разнікоў у белых халатах з парэпанымі і счырванелымі рукамі. Яны стаялі каля водаразборнай калонкі ў цэнтры пляца і не зварухнуліся нават тады, калі сяляне пачалі цягнуць да іх жывёлін. Паветра працяў прыглушаны шум: гэта шоргалі па зямлі сотні авечых капытоў. Гэты змрочны, традыцыйны для падобных мясцін шум, доўжыўся і доўжыўся. Калі першую жывёліну падцягнулі да таго месца, дзе стаялі разнікі, у паветры раптам бліснулі нажы. Пачалася!

Я адчуў боль у правай руцэ. Іліравы пазногці ўбіліся ў запясце. Мне стала блага.

— Пайшлі адсюль.

Насамрэч ніхто з нас не казаў гэтыя словы. Проста мы, невідучыя, прыкрыўшы рукавамі вочы, кінуліся ў бок лесвіцы.

Мы рынуліся па сходах. Бегма.

Чым больш аддаляліся ад разніцы, тым больш люд-
най рабілася вуліца. Людзі ішлі дадому з базару, цягнучы
на сабе капусту. Іншыя ж, наадварот, толькі ішлі на базар.
І ніхто з іх не думаў пра тое, што чыніцца на разніцы.

— Дзе вы былі? — грывнуў раптам, нібыта з неба, па-
грозлівы голас.

Мы павярнулі галовы. Да нас ішоў Манэ Воца, бацька
Іліра. У руках ён трымаў бохан кукурузнага хлеба і пук
зялёнай цыбулі.

— Дзе цягаліся? — ізноў запытаў Іліраў бацька. —
І чаму такія бледныя?

— Мы былі там... на разніцы.

— На разніцы? — пёры цыбулі ў руках злавесна ната-
пырыліся. — І што вы там рабілі?

— Проста пайшлі... паглядзець.

Цыбуля ўжо не тапырылася, а лена абвісла долу кан-
цамі.

— Каб больш на тое не глядзелі, — голас Манэ Воцы
палагаднеў, пальцы пачалі шукаць нешта ў кішэнях чор-
най курткі. Нарэшце знайшлі манету ў паўлека.

— Трымайце... схадзіце абодва ў кіно.

Манэ Воца рушыў па дарозе. Мы перавялі дых, а шум-
ны базар, на які прыйшлі, канчаткова нас супакоіў. На па-
ліцах у плеченых кашах, якія часцяком стаялі проста
на зямлі, буяў свет зяленіва. Капуста, розная трава, цы-
буля — усмешка гарода — малако, свежыя яйкі, сыр, пят-
рушка. І пасярод усяго гэтага — звон манет. Пытанні пра
кошты. Адказы. «Колькі?», «Колькі, колькі-колькі?!» Мар-
мытанне. Праклёны. «Каб вас парвала!» «Такія грошы
я заплачу твайму лекару!» Слоўная атрута лунала над над
гарамі капусты і салаты. «Ды гэта чарвібае!» «Колькі?»

Мы рушылі далей. На ўскрайку базарнага пляца ся-
дзеў італьянскі жаўнер. Ён граў на губным гармоніку

і паглядаў на дзяўчат, што праходзілі міма. Мы падышлі да кінаафішы. Сёння сеанса не было.

Калі я вярнуўся дахаты і падняўся па лесвіцы, дык пачуў смех маёй малодшай цёткі. Джэджа і Кака Піна ўсё яшчэ былі ў нас. Цётка ж сядзела ў крэсле, махала нагой і гучна смяялася. Джэджа раз-пораз зыркала на бабулю, але тая толькі сціскала вусны, як бы кажучы: «Што зробіш, Джэджа, калі сённяшнія дзяўчаты так сябе паводзяць».

У пакой увайшоў бацька, і цётка кінула ў ягоны бок:

— Чулі? У Тыране стралялі ў Віктара Эмануіла*.

— Чуў. У кавярні казалі, — буркнуў бацька.

— Замахоўца схаваў пісталет у букеце руж.

— Сапраўды?

— Заўтра яго збіраюцца павесіць. Хлопцу ўсяго сямнаццаць гадоў.

— Во матцы гора, — уздыхнула бабуля.

— Канец свету!

— Але ж стрэліў няўдала. Ружы перашкодзілі, — удакладніла цётка.

— З чаго ты ўзяла, што было менавіта так? — з дакорам спытала маці.

— Чула, — адказала цётка.

Джэджа паправіла хустку на галаве, развіталася з бабуляй, з Кака Пінай і пайшла дахаты. Неўзабаве рушыла дахаты і Піна.

Я падняўся наверх. На вуліцах яшчэ віраваў натоўп: людзі вярталіся з базару, і Назін сын Максут нёс пад пахай капусту, якая была падобна да адцятай галавы. Мне падалося, што яна пасміхаецца.

Сяляне, між тым, ужо разыходзіліся. Неўзабаве Базарная і Палартоская вуліцы, а таксама Хазмурацкая, Чэтніцкая і Гравійная, вялікія гасцінцы і мост праз раку пацягнуць ад іх чорных бурносаў. Сяляне будуць безупынна ісці і ісці да сваіх вёсак, якіх я ніколі не бачыў. Зеляніну,

* Апошні кароль Італіі. Жыў у 1900–1946 гг.

што яны прынеслі, горад пад вечар зжуе, як той навязаны конь. Але гэтая, на караку прынесена, мяккая зеляніна, раса лугавін і звон каровіных бразготак надта нядошлыя і кволыя, каб змякчыць суворасць горада. Сяляне сыходзяць, і іх чорныя бурносы танчаць у вечаровым прыцемку. Вулічны брук азваецца апошнімі сярдзітымі іскрамі з-пад конскіх падкоў. Ужо позна. Падарожнікі спяшаюцца вярнуцца ў свае вёскі. Яны нават не паварочваюць галовы ў бок горада, які застаецца сам на сам са сваімі камянямі. З вежы Цытадэлі ляціць прыглушаны звон. Гэта ахоўнікі правяраюць турэмныя краты, што вечар стукаючы па іх жалеззем.

І вось ужо гляджу на апошняга селяніна, які пераходзіць мост над ракой, і разважаю пра дзіўны падзел людзей на сялян і месцічаў. Як выглядаюць вёскі? Дзе яны ўвогуле знаходзяцца, і чаму я іх не бачу? Шчыра кажучы, я не надта верыў у іх існаванне. Мне здавалася, што сяляне толькі прыкідваюцца, што ідуць у свае вёскі, а на самрэч нікуды не ідуць, а проста хаваюцца ў кусты, якія растуць на горных схілах у ваколіцах горада, ды чакаюць цэлы тыдзень, калі пачнецца новы кірмаш, каб зноў запаланіць нашы вуліцы зелянінай, бомканнем балабонаў і імжой.

Я ўражана думаў: як жа людзям прыйшло ў галаву набіраць столькі камянёў і дрэва, каб паўсталі сцены будынін і тая плойма вуліц, дахаў, комінаў, двароў і ўсяго таго, што называецца горадам. Але яшчэ больш незразумелымі для мяне былі словы «акупаваны горад», якія часцяком гучалі ў размовах дарослых. Наш горад быў акупаваны. Гэта азначала, што ў ім знаходзіліся чужыя жаўнеры. Я ведаў пра гэта, але было і яшчэ нешта, што мяне непакоіла. Я не разумеў, як можа бруіцца жыццё ў неакупаваным горадзе. Да таго ж, калі б яго не акупавалі, ці засталіся б у ім тыя ж вуліцы, тыя ж калодзежы і самі месцічы? А можа не было б ні бацькі, ні маці, і да нас не прыходзілі б на пагасціны Джэджа, Кака Піна, цётка Джэма ды іншыя людзі?

— Ты не можаш зразумець, што такое свабодны горад, бо расцеш у рабстве, — сказаў мне аднойчы Явэр, калі я спытаў пра гэта.

— Гэта цяжка растлумачыць, але дай веры, у вольным горадзе будзе зусім іншае жыццё, такое прыгожае, што галава закружыцца.

— А есці будзем удосыць?

— Вядома, удосыць. Так, у тым няма сумневу. Але там будзе шмат іншых рэчаў, акрамя ежы. Іх будзе так шмат, што я ўсе і не згадаю.

Час ад часу сонца прабівалася скрозь аблокi. Дождж ішоў рэдкімі кроплямі, якія, здавалася, употай пасміхаліся. Драўляныя вароты расчыніліся, і з іх выйшла Кака Піна. Маленькая, апранутая ва ўсё чорнае, з чырвонай торбай з начыннем пад пахай, яна лёгкай хадой рушыла па вуліцы. Дождж таксама ішоў лёгка і радасна. Дзесьці ладзілі вяселле. Кака Піна туды і кіравала. Яна прыбірала-ўпрыгожвала ўсіх гарадскіх нявест. Выцягвала з торбы сваімі кашчавымі рукамі пінецты, дроцікі, ніткі, пушачкі і ўпрыгожвала твары маладых кропкамі зорак, кіпарысавымі галінкамі, нябеснымі знакамі, якія плавалі ў белай таямніцы пудры.

Я злёгка дыхнуў на шыбу і Кака Піну акружыў туман. Усё, што я мог бачыць, гэта рухавую чорную пляму ў канцы вуліцы. Вось так, пэўным днём, яна прыйдзе ўпрыгожыць і маю нявесту. А ты можаш упрыгожыць твар вясёлкай, Кака Піна? Здаўна хвалюе мяне гэтае пытанне.

Аднак цяпер яна ішла па іншай вуліцы і стала выглядаць яшчэ больш мізэрнай сярод высокіх дамоў. За цяжкімі варотамі, умацаванымі бронзавымі накладкамі, яе чакала прыгожая нявеста.

3 хронікі

Мы зноў сустрэліся, гэтым разам у Нюрнбергу. Толькі што прагучала радасная навіна: хутка да нас з візітам

прыедзе вялікі сябар Албаніі, сакратар фашысцкай партыі Эторэ Муці*. Наш горад рыхтуецца годна сустрэць спадара Муці. Выкананне судовых пастановаў. Нерухомасць. Наш суграмадзянін Л. Дзуана быў забіты і закінуты ў раку. Ён рыхтаваўся выступіць у якасці сведкі па судовай справе сям'і Ханканатаў супраць сям'і Карлашы. Справа гэтая доўжыцца ўжо шэсцьдзясят гадоў і робіць вялікую шкоду нашаму гораду. Італьянская фашысцкая прэса выявіла, што султан і крывасмок албанскага народу Ахмет Зогу набыў у Вене палац коштам 180 000 лекаў для сваёй каханкі Мізі. Самы тоўсты чалавек у горадзе Акіф Кашаху, 106 окаў**. З гімназіі выключаныя нядобранадзейныя вучні. Усе грамадзяне, якія маюць зброю без адпаведнага дазволу, павінны прынесці яе ў камендатуру. Крайні тэрмін — 17-га чысла бягучага месяца. Камендант горада Бруна Арджывакале. Наш суграмадзянін Біда Шэрыфі ўчора вярнуўся з Тыраны, дзе правёў дзесяць дзён. Нараджэнні. Шлюбы. Смерці. У А. Драмі і З. Башары нарадзіўся хлопчык, у М. Джыку — дзяўчынка. Пабраліся шлюбам Н. Фіца з Е. Карафілі і Ф. Дабі з Д. Дзарбэ. Памёр З. Бабамэта.

* Па-албанску «гаўно».

** 1 ок = 1408 грам.